

REMEMBER (III)

Aproape ostentativ, Sebastian împletește în țesătura epică a celui din urmă roman fire de legătură cu teritorii ale mai multor arte. Autorul *Accidentului* mizează, prioritar, pe seducțiile picturii și muzicii, dar ia în calcul și virtuți derivate, cum ar fi gustul pentru decorația interioarelor, inclusiv pentru rafinamentul unei țesături, unui aranjament floral și, nu în ultimul rând, priceperea potrivirii armonioase între diversele componente vestimentare. Atenția acordată accesoriilor, un nod bine făcut la cravată, fantezia pusă în alegerea batistei de la buzunarul de sus al vestonului, lângă rever. Când își urmează în stradă eroii, remarcă recuzita modernizărilor urbanistice, o dată cu recente înzestrări locative, cu metamorfoze arhitecturale la ordinea zilei în zona bulevardului Dacia, unde se petrece „accidentul” propriu-zis. Concomitent, pledează pentru plăcerea contactului cu natura și se erijează în căutător neobosit de noi peisaje, de alte întâlniri cu alți oameni, ca o garanție împotriva rutinei premature. Dă ascultare impulsului vital propriu, astfel că descoperă în sport veritabile soluții pentru „înfrumusețarea” unei zile cu o biruință asupra uniformității cotidiene, fie trăgând la rame pe Dunăre, fie cu schiurile în picioare, împrietenit cu pantele și zăpada imaculată a Bucegilor. Într-un rând, devenise nelipsit din tribuna stadionului, la meciuri de fotbal, convins de Camil Petrescu și, împreună, solidarizați de prezența exuberantă a actriței Leni Caler. Totul se regăsește exemplificat și justificat în *Jurnal*. Puțin lipsește aerul său de intelectual vulnerabil, permanent preocupat, pradă obsesiilor superioare, să nu fie bănuț de afectare, la limita snobismului. S-au găsit contemporani mai tineri - vezi Ieronim Șerbu, dar nu numai - să-i reproșeze anumite infatuare elitistă. Numai că cititorii atenți la substanța paginilor lui Mihail Sebastian au băgat de seamă enorma distanță care îl separa atât de prețiozitatea estetizantă, cât și de facilitatea comportamentului populist. A destinat săgeți polemice „omului literar”, mimetic, artificial, livresc, după cum n-a tolerat concesii făcute „galeriei”, minimei rezistențe, de dragul sufragiilor unui public indiferent la criteriile valorii.

Exigența spiritului critic manifestat pe întreg parcursul carierei de scriitor reprezentă, pentru el, garanția demnității profesionale, atestate încă de la primii pași în publicistică, încurajați de Nae Ionescu. Cele dintâi foiletoane literare încredințate ziarului „Cuvântul” se disting prin probitatea părerilor personale, susținute documentat, cu aplomb, într-un schimb de păreri cu Mircea Eliade, pe care avea să-l cunoască abia după intrarea în redacție. Ca să i se accepte semnătura chiar pe pagina întâia, era necesar să convingă, iar argumentele furnizate veneau din suplețea curiozității intelectuale și libera mișcare, fără complexe, la nivelul unor cuprinzătoare orizonturi, peste marginile reperelor literare imediate.

Cum e cunoscut, de timpuriu l-a captivat teatrul, încă de pe băncile liceului, până să se edifice asupra vocației sale scriitoricești, apoi filmul asociat artelor vizuale, bucuriilor muzicii, dansului, spre a dezvălui martorului atâtea și atâtea virtualități artistice, parcă anume convocate să-i modeleze inteligența și sensibilitatea. Cine știe cum și dacă s-ar fi trezit în Mihail Sebastian - tocmai când se declara dispus să schimbe statutul literatului cu acela de barcagiu - tentația unui salt din „banca H”, locul cronicarului de actualitate, direct la rampă, în postura dramaturgului, dacă nu păstra amintirea lui Nottara, cândva în turneu la Brăila, când punea pe jar un adolescent în prada tuturor enigmelor cuibărite în mintea și inima sa. Începea atunci, pentru inocentul admirator, un proces de sedimentări, de triere a opțiunilor, undeva la o răscruce între buimăceală și orgoliul de a ieși în evidență. Mai înaintea altora, ieșea din zodia prudențelor, descoperirea repere intelectuale suficiente de sigure pentru a se implica în competiția generației. Se pierdeau în urmă timiditățile, ezitățile, semnele de emancipare incipientă, de pe când da cu tifla fetelor puse pe zbenguială, cu chicotele, cu hârjoana și păcătoasele lor fustițe, nimerite doar să acutizeze neliniști și ispite, la vremea inițierilor imperioase. Norocul a vrut să-i pice sub ochi piesele lui Ibsen, iar lectura lor să catalizeze cei dintâi „fiori metafizici” și să mijlocească exerciții de limpezire, confruntări cu dileme mijite prea devreme pentru capacitatea de discernământ a junelui, încă nesigur de drumul ales printre oameni și sub stele, totuși avid de idealuri. Împrejurarea a rămas încrustată într-o pagină memorabilă: „Învolburată, mintea își căuta un sistem, iar sufletul un catehism. Serile trebuiau petrecute într-o singură hotărâre, în care să se aleagă irevocabile și sfinte certitudini, legi, porunci. Această metafizică de adolescent se satisfacea deplin de la întâia descoperire a lui Henrik Ibsen. Burghezul ăsta liniștit și comod, cu tabieturi, cumpătări și prudențe, făcea accesibilă - pentru că o dramatiza

- aspra filosofie a revoltelor. Poezia de piscuri reci a lui Zaratuștra nu încăpea în mâinile băieților ajunși la pubertatea ideii, dar diversificată, liniștită și dialogată în conflicte dramatice, se apropia mult. Era un sistem de filosofie civică și acțiune socială... Pe caiete personale se înșiruiau mărunț aforismele sistemului ibsenian, ca niște porunci ale unei evanghelii bărbătești și noi. Scriindu-le, băiatul de clasa a cincia de liceu avea conștiința unui act de curaj realizat de pumnul lui acolo, nu cu cerneală, ci cu sânge și voinicie. Le trăia mistica lor nelămurire cu îndârjită credință și visa, peste capetele profesorilor năuci, o altă viață și o altă rânduială” („Cuvântul”, 15 martie 1928). Acest impact, trecut prin sita experiențelor ulterioare, a germinat și a fecundat maturizarea personalității. Modulații și rectificări aduse de circumstanțe n-au diminuat imaginea timpurie a lui Sebastian despre gravitatea scrisului, a creației de orice gen. Chit că dramaturgul putea accepta concesii pe altarul formulelor încetățenite mai nou în conștiința spectatorilor, credința lui viza mereu sferile spiritualității ferite de vulgaritate. Astfel călăuzit, prezența sa la rampa și în culisele teatrului, precipitată către sfârșit, configurează un destin - când favorabil, când ursuz, antipatic, încrâncenat - al lui și numai al lui, încât merită spațiul unei viitoare „ediții speciale”, în exclusivitate.

Marcat precoce de „șocol” teatrului, Sebastian a evitat o tutelă limitativă. Avea un freemă în comportament, o dezinvoltură și o dorință de cunoaștere, care îi îndreptau antenele bogatei lui receptivități, simultan, în mai multe direcții. Cronicarul literar a fost secondat de un cronicar dramatic, dar intermitent semnătura lui gira comentarii asupra manifestărilor curente de meșteșug al formelor și culorilor. Nici nu era de mirare cu aptitudinile sale descriptive de o rară plasticitate. Din puține fraze, câteva detalii ale decorului copilăriei dunărene, siluetele unor copaci și o rază de lumină rătăcită printre coroanele de frunze, obținea un tablou impregnat de vibrație inconfundabilă. A revenit insistent la aceste colțuri de natură, fără să se sinchisească de bănuiala că ar păcătuți prin părtinire de localnic. Demonstrativ, își afișa aderența: „...voi cuteza să spun că nici peisagiul de munte și nici cel de mare nu depășește în nuanțe de desemn și în subtilități de culoare, peisagiul dunărean. Mai precis: peisagiul Dunării brăilene. Nesfârșita defilare de sălcii ce păzesc la dreapta și la stânga canalul Filipoiului este o succesiune de imagini, aparent monotonă, dar, când stai să o contempli la un ceas de amurg, capătă o diversitate de vis. Fiecare trunchi, fiecare scorbura este altceva, una semănând cu o pasăre de pradă la pândă, alta cu un curios altar păgân, alta cu cine știe ce semn încă nedescifrat. Și aceste năluci își așteaptă pictorul, care va veni cu siguranță odată” (*Jurnal de epocă*, ediție Cornelia Ștefănescu, 2002, pag.590). Întrebarea e dacă n-ar fi putut să intre el însuși în pielea pictorului preconizat, judecând după cum transformase imaginea contururilor „de acasă” într-un fel de talisman, purtat pe oriunde ajungea. Dacă se nimerea pe podul Austerlitz, la Paris, dacă plutea într-o ambarcațiune ușoară pe lacul de vacanță, la Annecy, la fel de bine ca într-o scurtă trecere prin Grenoble, unde nu numai tramvaiul provincial declanșează șuvoiul aducerilor aminte, dar și un plop rătăcit naște reflecții comparative cu ceea ce memoria vizuală păstra din grădina Bisericii Sfântului Petru de la Brăila. Fără asemenea consistente disponibilități launtrice, ar părea bizară meticulozitatea cu care studiază, pe epoci, pe școli și curente, patrimoniul clasic al Luvruului și cum ia la rând galeriile din Rue la Boétie, curios de ce-au mai inventat pictorii moderni, deși nu prea își bate capul să le înțeleagă programul. Distant față de excentricitățile futuristilor, considerația lui nedisimulată mergea către Chagall. Aprecia superlativ pânzele lui Utrillo și pe cât acuză „lipsa de inteligență” a unui Fernand Léger, pe atât copleşea cu amabilități vizuina Mariei Laurencin („o senzualitate nefixată în care simți cum bate un sânge anemiatic de visuri vinovate, o ezitare între pudicitate și viciu care nu se va rezolva niciodată. Nu e o artă de mari resurse, este însă unul dintre cele mai ciudate temperamente și una dintre cele mai nuanțate sensibilități din câte exprimă pictura de azi”). Firește, sunt vulnerabile departajările operate de Sebastian și scuizabile, în același timp, prin prisma altor mărturii ale sale, de pildă aceea că, mergând la Biblioteca Națională, îl uita Dumnezeu înfundat în paginile lui Vasari și dincolo de ale sale *Vieți paralele*, nu va fi avansat prea mult în lecturi de orientare recentă. Se mulțumea să contemple tablourile abia ieșite din atelierul contemporanilor și, pe cât se putea, să se amestece printre ei, să trăiască experiențe comune, să ia parte la felul lor de a trece prin viață, de a cuceri femeii, ba chiar să încheie brutal, din pricina lor, ultimele socoteli cu lumea. Dintr-o pură întâmplare avea să fie martor la înmormântarea lui Pascin, împins de exasperare din dragoste

Mihail Sebastian, văzut de Anestin

a-și curma zilele într-un mod atroce. Deficitul documentar îl suplinea cu ajutorul ficțiunii, ca în melancolica istorie a Arabellei (ultimul capitol din

Femei), țesută prioritar din acumulări ale traiului propriu pe răstimpul stagiului universitar parizian. Câtă vreme de invenție literară din fragmentul următor aproape că nu contează, ambianța, personajele aparțin unei realități recompusă la cald, din contacte directe, mai ieri, alaltăieri: „Foarte greu de definit genul noilor noștri prieteni. Vagi pictori, vagi poeți, vagi critici - toți tineri și dezabuzăți, culeși din cafenelele din Montparnasse la ore târzii de noapte, unii inverșiți, alții numai snobi (de un snobism al desfrâului, pe care îl afișau violent), alții lenși și deocamdată fără ocupație. Nu-mi puteam da seama exact de situația lor, deși aproape toți pictau, scriau sau făceau teatru, unii dintre ei vorbindu-mi precis despre relațiile lor literare (arătându-mi la nevoie o scrisoare autografă a lui Cocteau) sau despre succesele lor de mai demult - pentru dovedirea cărora aduceau un afiș vechi sau câteva rânduri elogioase publicate, cu câțiva ani în urmă, în „Nouvelles Littéraires”. Mă interesau pentru pitorescul lor, pentru agitația pe care o aduceau în cele două camere ale noastre, unde altfel n-ar fi domnit decât dispoziția Arabellei, egală și potolită ca un foc sub cenușă. Dacă aveai talent, dacă erau chemați să facă ceva în artă, nu știu. Poate da. Nu mă pricep la asta...”. Prozatorul era departe de a fi autorizat să distribuie certificate ierarhice de valoare.

Privilegiul lui, condiția de creator presupunea o obligație mai grea și de mai durabilă relevanță, să scoată din anonim exemplare de umanitate în stare să trezească atașament, să provoace luări de atitudine și, desigur, să definească în ce stadiu de împăcare sau divergență se găsea însuși autorul cu realitatea explorată, cât de departe băteau privirile sale, scăpate de apăsările contingentului, de teroarea prejudecăților. Sub masca fraternizării cu boema, („pitorescul” invocat), Mihail Sebastian supunea sarcasmului mondenitățile „artistice”, consumate, prea des, în cercuri pretins rafinate, fără tangențe cu prestigiul actului creator, indiferente dacă nu ostile față de cerințele creatorilor. Și, din nou, scriitorul trecea peste granițele dintre branșe, peste discriminări obtuze și dă pilda unei deschideri generoase ori de câte ori simte că ar fi în cumpănă recunoașterea demnității cuvenite artei autentice. A pus egală emoție când a deplâns pierderea pictorului Ștefan Dimitrescu, a scitorului G.M. Zamfirescu sau a muzicianului Filip Lazăr. Cuvintele așternute la dispariția celui din urmă, în noiembrie 1936, continuă să fie actuale: „Activitatea și viața unui Filip Lazăr sunt pentru noi infinit mai prețioase decât oricare propagandă oficială. Nici un manifest propagandistic nu poate câștiga simpatia străinătății, așa cum izbutește cartea de literatură, un tablou, o piesă de teatru sau o compoziție muzicală, pentru spiritul românesc și pentru România.

Am avut norocul - și asta, fără doar și poate, datorită lui George Enescu, care ne-a deschis marile drumuri spre Europa - am avut norocul să cucerim un loc eminent în viața muzicală modernă. Tinerii noștri compozitori - discret protejați prin energia și decisa simpatie a maestrului - au trecut frontiera și s-au impus în medii muzicale prestigioase. Poate că nici nu ne dăm seama de tot ceea ce o astfel de victorie artistică poate face pentru renumele țării noastre, pentru aprecierea patrimoniului ei.

Există, la noi, mari bogății, ignorate în străinătate. Se știu petrolul și grâul nostru - dar nu se cunoaște poezia noastră, arta specifică. Și, totuși, pentru destinul istoric al unei nații, spiritul este deopotrivă hotărâtor, ca și resursele naturale. România are dreptul să pătrundă în lume prin intermediul spiritului și al artei”. (G.Ș.)

27 decembrie 1937

După un an, îmi regăsesc echipamentul cu nu știu ce stângăcie. Încerc să mă familiarizez din nou cu ținuta mea de schior, în care îmi vine atât de greu să mă recunosc. Cu tunica mea albastră, cu bocancii grei în picioare...

Cum să spun bucuria de a deschide pentru prima oară drum în zăpada proaspătă, neumblată! Botul schiului ridică o pulbere fină, care înscrie din urmă, pe două linii subțiri, paralele, drumul străbătut. Aș vrea să închid ochii și să nu mai simt decât această plutire fără greutate.

(„Lumea românească”, 25 decembrie 1938)